Balogh István

Kicsi történet szecessziós térben

Szabadkán, e határ menti városban, először csak suttogók terjesztették pártkörökben a nagy kommunista titkot, amelyet közemberek fülétől elzárt a hatalom.

– Hazánk hős fia, Nagy Tanítónk, maga Tito marsall látogat el hozzánk!

A koncentrikus körökben hullámzó örömhír könnyen átléphette a városházi korlátokat, így nem volt meglepő, hogy a messzi földről idetelepített vezetők, különösen a párttitkár és a városelnök testét lázrohamok tüzelték forráspontig.

Partizán múltjuk emelte égig e vezető kör tagjainak tudományát, és a város fölszabadítóinak nevezték magukat, mert kipucoltuk a gaz, fasiszta bandát a környékről, hangoztatták. Pedig az úgy volt, hogy a szovjet csapatok már alig látható lábnyomát követve találtak rá a homokon épült soktornyú városra, ahol tömegével ritkították a megszálló magyarokkal együttműködőnek tűnő helyi fasisztának bélyegzett magyarokat. Tették mindezt a kommunista és az emberi szabadság nagy dicsőségére. A valóságos együttműködők előbb eliszkoltak, mint a magyar helyőrség és csendőrség.

Viszont az ingatlanok maradtak, egy-két napig árválkodtak csak a házak, a jövevények belakták a pompás polgári szobákat, de hideg volt az ősz, így gyorsan hamuvá lettek az értékes bútorok.

Ami maradt, csak hideg tél világa volt.

Meg égen a fogyó hold.

És most hívatlanul látogató érkezik.

Bejelentették. Megjön. Az Úr ereszkedik Égből a Földre.

– Mit mutathatunk meg Titónak városunkból? - nyögdécselt a városi párttitkár.

Hallgatói a plafonra pislogtak.

– Itt minden Ferenc Józsefre emlékeztet.

– Meg Mária Teréziára – kottyantott közbe egy helyi bunyevác tanító, aki őrmesterségig mászott a csillagos ranglétrán, pedig negyvenötben kétnapi rejtőzködés után kocsonya lélekkel jelentkezett a partizán behívóparancsra. De ezt nem tudta meg róla soha senki.

– Ki az a Mária Terézia? – sápadt el a városelnök.

– Osztrák császárnő. A tizennyolcadik században ő adott szabad királyi városi rangot Szabadkának.

– Már megint ez az Osztrák–Magyar Monarchia! – bosszankodott a zord hegyek szülötte. – Mikor lesz már ennek vége?

– Hát ennek, hála istennek, régen vége van! – mosolyodott el a tanító.

– Itt még nincs vége! – ordított a párttitkár. – De majd én végét csinálok! Ha kell, tűzzel-vassal!

– Ilyet már csináltunk, elvtársam – szólt közbe az államvédelmi osztály főnöke. – Ma már kicsit más a helyzet. De szétcsaphatunk a kommunisták és szocialista önigazgatói rendszerünk ellenségei között. A Kopársziget neve errefelé ismerős még a csecsszopók számára is.

Hosszú, de vonalas vita után a szűk városvezetés megegyezett abban, valami tanárokat kell fölparancsolni a ferencjóskás városháza egyik termébe, ott megmagyarázzák a helyi viszonyokat, várostörténetet meg más szép tudnivalót is, dióhéjban, és nagy hangsúlyt fektetünk majd a Népfelszabadító Háború és Forradalom, valamint az újjáépítés hatalmas vívmányaira.

– Az államvédelmi osztály vezetője letapogatja a tanárok életútját, ez igazán tüzetes vizsgálat legyen ám! – végszavazott a város párttitkára.

Hat pedagógus járt éjjelenként a magyar szecesszió legpompásabb épületének harmadik emeletére, az államvédelmisek kérdéseire válaszolgatni. A kíváncsi fiúk arra is rákérdeztek, megkönnyebbülés befejeztével melyik kezükkel törlik ki seggüket a megfélemlített tanárok.

Miután a gimnáziumi katedrák beidézett mestereit átvilágították, és a legborzasztóbb keresztkérdések után sem találtattak könnyűnek, az első emeletre helyezték őket, sötétedéssel oda lépdeltek az udvari, piszkos följáró lépcsőin, hogy egy varázsajtó megnyitásával szinte a mennybe kerüljenek. A díszes folyosó falain még nyíltak a magyar virágok, de a suttogók azt híresztelték, mire a marsall megjön, forradalmi vörös színnel takarják el a fasiszta pingálást.

Tanáraink szótlanul vonultak el a feketével firhangolt, pokolszín díszterem előtt. Hang nem jött ki egyikük torkán sem, ám elhaladván köhécselni kezdtek, valami csudaroham kaparászhatta torkukat.

Hallgatóik az előadások alatt kávéztak, cigarettáztak, egyik-másik néha vacsorázott is.

Az előadók óraszünetekben kimehettek pisilni. El is mentek. Egymáshoz nem szóltak, csak nagyokat sóhajtoztak. Mintha rabok lennének, sóváran tekintgettek ki a nyitott klozetablakon a város tetőire. A szülővárosra. A városházán éjszakáztak, fülüket savként marta a fekete hegyek egyik városkájából származó államvédelmis útra bocsátó kellemes üzenete:

– Ha a meghallgatáson dadognának a vezető elvtársak, ha válasz nélkül maradnának, és Tito csalódna bennük, lenyúzom, a bőrötöket, kiheréllek benneteket! Sötét cellában rohadtok meg!

– Ó, én szegény Szabadkám! – nyögdécselt a székszorulással küszködő öreg tanár.

Szabadkát sokan Európa legnagyobb falujának nevezik ma is. Kosztolányi Dezső, a nagy magyar poéta bölcsőhelyét poros-boros jelzővel illette, s büszkén emlegette, hogy elemi iskoláját a Vörös Ökörben járta ki. Ez a tanoda más nevet nem is kaphatott volna, hiszen messze földön híres–neves volt a por- és borfészek Vörös Ökör csárda, majd fogadó, végül vendéglő. Egyesek azt mesélték róla, végzete a nádtető lett, leégett szinte porig az ősi intézmény. Mások úgy tudták, ráuntak a nagyfejű szenátorok a verekedésekre, bicskázásokra, vér- és bélontásokra, amelyek ott szinte naponta megestek, porig rombolták, ám helyét nem szórták be sóval, hogy ott többé a fű se nőjön, hanem építettek oda egy tanodát, pallérozódjon jóra a jövendő!

Ezzel kezdődött tán a város aranykora, mely igen rövid ideig tartott, mindössze néhány évtizedig, ám állhatott volna városszerte e rövid időszaknak is sok építészeti emléke, csak az utókor hálája elmaradt. Magyaros stílusú, mintázatú épületeket sokat ledöntöttek, porig romboltak, helyére a jellegtelen nyolc-tízemeletesek erdejét húzták föl, elidegenítettek volna mindenkit ebből az ingyen kapott világból. Csakhogy a szabadkaiak teremtettek néhány olyan épületet is, amelyek a magyar szecesszió gyöngyszemei, szentek és sérthetetlenek, ismertek világszerte. Jakab Dezső és Komor Marcell tervei alapján Nagy Ferenc és Kladek Lukács vállalkozók építették föl a csodát, a városházát, 1908 és 1910 között. A tanácsterem üvegablakait, amelyeken magyar királyok és történelmünk nagy alakjai sorjáznak, Nagy Sándor festőművész alkotásai nyomán Róth Miksa készítette el. A tetőt egyedi zsolnai cserepekkel fedték, s minden ma is pompázik, száz év elteltével is jelképe a városnak. Tornya messzire lát, átnéz, ha akar a trianoni határvonalon is. Még Szögedéből is észlelhetik, akik kíváncsiak rá.

A városi tanácskozásokat, ünnepségeket a díszteremben tartották meg. Róth Miksa keze által megszentelt nyílászárók üvegeinek fő helyén, középen, Mária Teréziát, és I. Ferenc Józsefet, balra tőlük Árpádot, Szent Istvánt, Szent Lászlót, jobbra Mátyás királyt, Nagy Lajost és Könyves Kálmánt látjuk. A díszteremben még más híres magyarok is helyet kaptak, körben kisebb ablakokon. A bal oldalon Hunyadi János, Werbőczy István, és II. Rákóczi Ferenc, a jobbon Széchenyi István, Deák Ferenc és Kossuth Lajos néznek le ránk..

Ám az 1918 végén bevezetett hirtelen impériumváltozás 1919 tavaszán ezt a hősi magyar panteont megszüntette, jó két évtizedig eltakarták a pompás vitrázsokat.

Aztán megint kitakarták őket, változott a gazda, nagyon rövid időre.

Végül véres váltás, gyors eltakarás!

Történetünk idején e gyönyörű térben, a magyar szecesszió legnagyobb és legszebb, világhíres épületében fészkelt Szabadkán a párt- és városi vezetés, a harmadik emeleten meg, ahol cellák is voltak, az államvédelmi osztály félelmetes hivatala.

Elég az hozzá, hogy amióta csak létezik, Szabadka városát szerették meglátogatni valóságos és önjelölt uralkodók, kormányzók, helytartók, elnökök, meg mindenféle hatalmakat gyakorlók. Némelyek ilyen joga Isten kegyelméből, némelyeknek meg a népfelség akaratából fakadt. Legalábbis ezt tölcsérezték az alattvalók fejébe az arra hivatottak. Az alattvalók feje mindig üres, s azt mindig fentről csurgatják tele megfelelő folyadékkal.

Történt egy tavaszon, valamikor a huszadik század ötvenes éveiben, hogy az ország első embere vizitációját jelentették be e poros-álmos városba, amelynek borissza lakóját, ha elfeledkezett volna magáról, fölfölébresztették fölsőbb régiókból megjelent látogatók, hogy lelkesebben, serényebben önigazgassa szocializmusát. A vendég megérkezése után leült a szecessziós torony alatti zöld teremben egy tölgyfából készült faragott székbe, meghallgatta hajbókoló, mosolyképű alattvalói összevont kurta beszámolóját, s amikor kitakarodtak a kisebb-nagyobb alapszervezeti párttitkárok, az üzemek igazgatói, meg más csepűrágók, megkérdezte a vendéglátó városelnököt, mondd, elvtársam, él itt közöttetek egy magyar asztalos és koporsógyártó mester, aki egyben temetkezési vállalkozó és szemfedőgyáros is? Engem, amikor szöknöm kellett a kegyetlen diktatúra fogdmegjei elől, ő segített át a harmincas évek elején Szabadkáról Magyarországon át Ausztriába. Ha akkor itt nyakon ragadnak engem, a nyílt színen akasztatott volna föl az akkori jugoszláv király, Országegyesítő Első Karagyorgyevics Sándor.

A városelnök lélegzete elakadt.

Hónapok óta készült már az ország legnagyobb fiának fogadására, és bevágott mindenféle politikai brosúrát, meg a jugoszláv Népfelszabadító Háború főbb mozzanatairól is rengeteget; hat tanár gyúrta, csurgatta belé a tudományt, hogy mindenről tudjon, ha éppen úgy hozná a beszéd sora, mert vendége egy világhírű győzedelmes partizánvezér, aki akkorra megjárta már Amerikát is meg a Szovjetuniót is, sőt Kínát is; s akinek majdani temetése, 1980-ban; világesemény lesz, és mindenütt, amerre csak

megfordult, kapitalisták és kommunisták nagy pompával fogadták. Az ilyen ember csakis proletár-forradalmi fennkölt tartalmakról értekezhet.

A komoly kurzus alatt a felkészítő tanárok mindent megtettek, izzadtak, szegények, de leginkább az ideg-összeroppanáshoz álltak közel, mert itt a rossz osztályzatot a hegyvidékről ideirányított háborús hős polgármester nem, csak a tanár kaphatta. A látogatás napját megelőzően vagy két napon át ismételgetett a városelnök, izzadt, félt, mindene remegett, mert úgy érezte, nem tud semmit. Szidta és fenyegette felkészítőit, lehülyézte őket. Azok csak hallgattak, lehajtott fejjel tűrték a város első emberének pocskondiázásait. A látogatást megelőző nap estéjén a városelnök magához rendelte mind a hat tanárt, akik azt hitték, most jön a köszönet, talán valami jutalom is, de felettébb naivak voltak. Olyan letolást kaptak, amilyet soha életükben, s a városelnök tanári képességeiket is megkérdőjelezte. Ordított rájuk, durva szavakat vagdosott fejükhöz, fenyegetőzött, és nyíltan bevallotta, hogy hiába volt a rengeteg felkészülés, ő nem tud semmit. A tanárok lehajtott fejjel tűrték a jégverést, s miután a városelnök buldogjaival kidobatta őket, búsan botorkáltak le a lépcsőkön, el az Elzába, egy őszes asszony államosított vendéglőjébe, pompás palicsi rizlingre. Szótlanul kóstolgatták a nedűt, végül a legöregebb, akinek alig volt néhány éve a nyugdíjazásig, talán ezért is nem ijedt meg annyira, mint a többiek, köhintett egyet-kettőt, s halkan megjegyezte, az ilyen szarházikat én azonnal kirostálom, menten bezúgatom, többször is, megjámborodásukig. De hát ezt a párt helyezte magas polcra, ez azt hiszi, mindent elérhet. A tudományt tanulás nélkül.

Marhaság az egész, sóhajtotta a legfiatalabb. Nem is marhaság, marhaszar. Az! Ezen csúszom el. Egy ilyen tehénlepényen! Még ő vágja az én fejemhez, hogy nem tudok semmit. Csak azért is doktorálni fogok! (Meg is tette hamarosan, aztán egyetemi tanár lett, majd az Akadémia levelező, később meg rendes tagja.) De hát ő azt sem tudja, mi az, tudományok doktora!

A harmadik, akinek cinóberes volt az orra, s diákjai pontosan tudták róla, hány liter borra regisztrálták a jókedvét, azt dünnyögte, lópikula, cintányér, kócmadzag, hitvány bér, kösse fel magát a hülye seggfej, én meg kérek még egy litert! Kedves kollégáim, borban az igazság, borban a vigasz!

Úgy esett, hogy mindannyian hozattak szépen egy-egy kört, teljesen megnyugodtak, még meg is lapogatták egymás vállát, lapockáját búcsúzáskor. – Gyerünk haza, pihenni, holnap ki kell vezetnünk a diákokat az utak mellé, integetünk majd az államelnöknek, örüljön csak, mennyire szeretjük!

A világunk meg, a félelmetes, valamiért mégis változott. Furcsa tavasz jött. Ágak között, tetők fölött lengett szép ruhája, megdobogtatta a férfiszíveket, mosoly lubickolt nők szemében.

Keleten, messze nagyvárosban feküdt kiterítve a fekete halott.

Parasztbarokk városunkba különös látogató vizitált, akiről azt hitték a gyökértelenek, addig soha nem járt e szecessziós térben. Olvadni kezdtek a legvastagabb jegek is, a zsolnai eresz csurgott, csöpögött. Igaz, vonakodva bár, de kitakarták újra a művészi vitrázsokat. Vidám szivárvány fészkelt a széksorokban.

– A kommunista szövetségnek nincs félnivalója királyoktól! – deklarálta valami belgrádi magas lovat megnyergelő.

– De ezek magyarok… – dadogott a városi pártbizottság titkára.

– Üvegkirályok, elvtársam! – nevetett nagyot a kinevezések és leváltások hatalmas ura.

A marsall látogatását követő második napon tanáraink idézést kaptak az államvédelmi hivataltól. Átborzongott, álmatlan éjszaka után pontosan megjelentek a félelmetes helyen, a szecessziós palota harmadik emeletén, ahonnan sűrűn-sűrűn az Adriai-tenger Kopár-szigete kegyetlen lágerében találhatták magukat a megidézett államellenes, sztálinista, tájékoztatóirodás páciensek. Lábzsibbadásig, fenékfájásig kuporogtak a folyosón felejtett ferencjóskás padon. Gerincükön hideg-meleg futkározott, éles körmével bele-belecsípett kopottabb csigolyákba. Szó nem esett közöttük. Köhintettek néha, halkan torkot köszörültek, idegrendszerük citerázott.

Vártak vagy három órát. Vörösből fehérbe váltott arcuk, aztán sárgás, kutyabőrös pergamenbe.

Végül kilépett irodájából egy jégszavú harmincas asszony.

– Mehetnek haza!

Az oktatók nyögdécselve keltek föl a számtalan nadrágfenékkel kifényesített császári és királyi ülőalkalmatosságról. Lebotorkáltak a hátsó lépcsőn. Az épülettel körülzárt udvarból csak az eget láthatták. Vidám színe volt, fényes, arannyal, jáspissal kevert. Michelangelo ilyen kékről nem is álmodhatott.

Fölszabadultan sóhajtottak. Zsibbadt tagjaikat élesztgették.

Az utcán, már hazafelé, így szólt a cinóberes orrú:

– A titkárnőnek nagyon szép lába van.

Megjelent: Szép Szó Online, 2020. október